

Mokymo kursas vidurinės mokyklos mokiniams

Lisabonos sutartis – stiprinant Europos piliečių teises
Europos piliečių teisės ir pareigos

Latvijos žmogaus teisių centras

2013

Mokymo kursas vidurinės mokyklos mokiniams "Lisabonos sutartis – stiprinant Europos piliečių teises: Europos piliečių teisės ir pareigos"

Boris Kolchanov, Elīna Eihmane, Sigita Zankovska-Odiņa

© Latvijas žmogaus teisių centras, 2013

Alberta iela 13, 7.stāvs, Rīga, LV-1010, Latvija

Tel.: (371) 67039290

Faks. (371) 67039291

office@humanrights.org.lv

<http://cilvektiesibas.org.lv>

Turinys

1. Europos integracija ir Lisabonos sutartis	4
2. Europos pagrindinių teisių chartija	11
3. Judėjimo laisvė – migracija	16
4. Diskriminacijos uždraudimas	21
Pagrindiniai nurodymai mokytojams	26

1. Europos integracija ir Lisabonos sutartis

Pirmuoju sėkmingu instituciniu Europos integracijos žingsniu laikomas „Europos anglių ir plieno bendrijos (EAPB) steigimo sutartis“, kurią 1951 metų balandžio 18 dieną Paryžiuje pasirašė šešių valstybių atstovai – Belgija, Prancūzija, Italija, Liuksemburgas, Olandija ir Vakarų Vokietija.¹ Po septynių metų šis bendradarbiavimas buvo išplėstas ir kitose ekonomikos srityse, tokiu būdu 1957 metų balandžio 17 dieną Romoje buvo pasirašyta Europos Ekonominės bendrijos steigimo sutartis ir įkurta Europos Ekonominė bendrija.² Vėliau Europos valstybių bendradarbiavimas išsiplėtė ir kitose srityse, o pats bendradarbiavimas tapo glaudesnis, tokiu būdu, įsigaliojus Europos Sąjungos sutarčiai (Mastrichto sutartis, pasirašyta 1992 metų vasario 7 dieną) 1993 metais bendrijos pavadinimas buvo pakeistas į „Europos Sąjungą“ (ES).³ Palaipsniui prie šių valstybių sąjungos prisijungia vis daugiau valstybių ir dabar Europos Sąjungos sudėtyje yra 27 valstybės.⁴ Latvija, Lietuva ir Estija į Europos Sąjungą įstojo 2004 metais.⁵

Lisabonos sutartis yra nauja Europos Sąjungos sutartis, kuri apibrėžia Europos Sąjungos statusą ir veiklos principus.⁶ Ji buvo pasirašyta 2007 metų gruodžio 13 dieną Lisabonoje. Lisabonos sutartis keičia Europos Sąjungos Sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį (vienu metu pavadindama ją Sutartimi dėl Europos Sąjungos veikimo), keičia Europos Sąjungos institucijas ir kuria naujus darbo metodus, taip pat tęsia ES politikos sričių vystymą, tokiu būdu skatina ES ilgalaikį vystymąsi, konkurencingumą ir ES vaidmenį pasaulyje.⁷ Iš Latvijos pusės sutartį pasirašė Valstybės prezidentas Valdis Zatleris, Ministrų pirmininkas Aigars Kalvītis ir užsienio reikalų ministras Maris Riekstīnis.⁸ Sutartis įsigaliojo 2009 metų gruodžio 1 dieną.

Kodėl atsirado būtynybė pasirašyti naują Europos Sąjungos sutartį?⁹ Europos Sąjungos pirmtakės – Europos Ekonominės Bendrijos pradinė sandara (struktūros, atstovybės, nutarimų priėmimo procedūros ir. t.t.) buvo numatytos šešioms narėms (Prancūzijai, Vokietijai, Italijai, Olandijai, Belgijai ir Liuksemburgui). Laikui bėgant, augo tiek narių skaičius, tiek ratas klausimų, kuriuos sprendė Europos Sąjungos ribose. Be to, keičiasi ir pasaulis, kuriame gyvuoja Europos Sąjunga, ir iššūkiai, į kuriuos reikia reaguoti. Pavyzdžiui, Europa nebėra pasidalijusi į du konkuruojančius blokus, bet aktualūs tapo

¹ Treaty establishing the European Coal and Steel Community, ECSC Treaty

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_ecsc_en.htm

² Treaty establishing the European Economic Community, EEC Treaty

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_eec_en.htm

³ Treaty of Maastricht on European Union

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_maastricht_en.htm

⁴ Valstybių sąrašas http://europa.eu/about-eu/countries/index_lv.htm

⁵ Sutartis apie prisijungimą prie Europos Sąjungos www.mfa.gov.lv/lv/eu/arhivs/3883/3749/4004/4007

⁶ Lisabonos sutartis www.mfa.gov.lv/lv/eu/akti/ligums

⁷ Lisabonos sutarties pakeitimai jau veikiančiose ES sutartyse www.mfa.gov.lv/lv/eu/sutartis/pakeitimai-palyginimas

⁸ Lisabonos sutartis, kuri keičia Europos Sąjungos ir Europos Bendrijos steigimo sutartį, pasirašyta Lisabonoje 2007 gruodžio 13 dieną

<http://eulex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:LV:HTML>

⁹ Treaty of Lisbon Questions and answers http://europa.eu/lisbon_treaty/faq/index_en.htm

tokie klausimai, kaip didėjanti tarptautinė migracija ir su tuo susiję žmogaus teisių klausimai, terorizmo grėsmės panaikinimas, Europos mokslo ir ekonomikos bei socialinio ir politinio modelio konkurencingumas pasauliniu mastu. Lisabonos sutartis yra svarbi dar ir todėl, kad ji suteikia didesnes galimybes Europos piliečiams dalyvauti Europos Sąjungos nutarimų priėmimo procese.

Permainos Europos Sąjungoje

Kokias permainas įvedė Lisabonos sutartis? Kaip dabar veikia Europos Sąjunga?

1) ES - „konsoliduotas juridinis asmuo“¹⁰

Lisabonos sutartis Europos Sąjungai suteikia juridinio asmens statusą. Atrodo paradoksaliai, bet iki šiol Europos Sąjunga neegzistavo kaip vieningas asmuo. Nuo pat pradžių ši sąjunga rėmėsi keliomis tarpvalstybinėmis sutartimis, bet po Maastrichto Sutarties pasirašymo šis vystymasis buvo organizuotas „trijų kolonų“ (three pillars) ribose – Europos Bendrija, Bendra užsienio reikalų ir saugumo, Teisingumo politika ir vidaus reikalų politika. Tik pasirašius Lisabonos sutartį, jos buvo sujungtos į vieną juridinį asmenį.

2) Remiantis pakeitimais, kurie įvesti po Lisabonos sutarties pasirašymo, Europos Sąjungos struktūra susideda iš 7 institucijų:¹¹

- Europos Parlamentas
- Europos Vadovų Taryba¹²
- Europos Sąjungos Taryba¹³
- Europos Komisija
- Europos Sąjungos Teismas¹⁴
- Europos Centrinis Bankas
- Europos Revizijos teismas¹⁵.

Pasikeitimai – oficialiai įtraukti Europos Vadovų Taryba ir Europos Centrinis Bankas.

3) Remiantis Lisabonos sutartimi, buvo įvestos dvi naujos pareigybės:

- Europos Tarybos pirmininkas¹⁶ ir

---

¹⁰ Lisabonos sutartis: įžanga

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0033_lt.htm

Lisabonos sutartimi e įvesti pakeitimai ES pagrindinėse sutartyse

www.mfa.gov.lv/lv/eu/sutartis/pakeitimai

Lisabonos sutarties pakeitimų ir veikiančių ES sutarčių palyginimas

www.mfa.gov.lv/lv/eu/ligums/izmainas-salidzinajums

¹¹ Europos Sąjungos sutarties, 13 straipsnis <http://register.consilium.europa.eu/pdf/lt/08/st06/st06655-re07.lt08.pdf>

¹² the European Council – valstybės narės ir vyriausybės vadovai

¹³ Europos Sąjungos Taryba (the Council of the European Union- the Council) - 27 ministrai konkrečiu klausimu

¹⁴ The European Court of Justice (Liuksemburge)

¹⁵ The European Court of Auditors

- Aukštasis Atstovas užsienio reikalų ir saugumo politikos klausimais¹⁷.

Europos Vadovų Taryba, kuri sudaryta iš valstybių arba vyriausybių vadovų, išrenka savo pirmininką 2,5 metų laikotarpiui. Europos Tarybos pirmininkas atstovauja Europos Sąjungai tarptautinėje arenoje, taip pat paruošia ir veda Europos Vadovų Tarybos posėdžius, bei atsiskaito Europos Parlamentui po kiekvieno Europos Tarybos posėdžio.¹⁸ 2009 metų lapkričio 19 dieną pirmuoju Europos Vadovų Tarybos pirmininku buvo išrinktas Hermanas Van Rompėjus (Herman Van Rompuy, Belgija)¹⁹. 2012 metų kovo 1 dieną Hermanas Van Rompėjus antrą kartą buvo išrinktas Europos Vadovų Tarybos pirmininku.²⁰ Europos Vadovų Tarybos pirmininką neformaliai vadina „Europos Prezidentu“.²¹

Savo ruožtu Aukštojo Atstovo pagrindinis uždavinys - koordinuoti Europos Sąjungos Bendrąją užsienio reikalų ir saugumo politiką ir atstovauti Europos Sąjungai, sprendžiant tarptautinius klausimus.²² 2009 metų gruodžio 4 dieną Europos Vadovų Taryba šiame poste patvirtino Katriną Eštonę (Catherine Ashton, Didžioji Britanija).²³ Aukštąjį Atstovą užsienio reikalų ir saugumo klausimais neformaliai vadina Europos

Sąjungos užsienio reikalų ministru.²⁴ Tuo pačiu, Sąjungos Aukščiausias Atstovas užsienio reikalų ir saugumo klausimais yra ir Europos Komisijos pirmininko pavaduotojas.²⁵

4) Kvalifikuotų balsų daugumos Europos Sąjungos Tarybos nutarimų priėmimo procedūra²⁶

---

¹⁶ Europos Sąjungos sutarties, 15 straipsnis <http://register.consilium.europa.eu/pdf/lt/08/st06/st06655-re07.lt08.pdf>

¹⁷ Europos Sąjungos sutartis, 18 straipsnis <http://register.consilium.europa.eu/pdf/lt/08/st06/st06655-re07.lt08.pdf>

¹⁸ The European Council

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0007_en.htm

¹⁹ The President of the European Council www.european-council.europa.eu/the-president/the-presidents-role

²⁰ President Van Rompuy elected for a second term www.european-council.europa.eu/home-page/highlights/president-van-rompuy-re-elected-for-a-second-term

²¹ Belgian PM is first 'president of Europe' November 19, 2009, CNN:

http://edition.cnn.com/2009/WORLD/europe/11/19/eu.presidency/index.html?_s=PM:WORLD Profile:

First EU President Herman van Rompuy, BBC News, 20 November 2009:

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/8358504.stm>

²² The High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0009_en.htm

²³ High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy

www.consilium.europa.eu/policies/council-configurations/foreign-affairs/high-representative-of-the-union-for-foreign-affairs-and-security-policy?lang=en

²⁴ As trade commissioner she had a good reputation', The Guardian, 20 November 2009

www.guardian.co.uk/politics/2009/nov/20/lady-ashton-eu-reaction

Toulouse school shootings: Israel demands Baroness Ashton resign after she compares incident to Gaza, The Telegraph 20 March 2012 www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/9155477/Toulouse-school-shootings-Israel-demands-Baroness-Ashton-resign-after-she-compares-incident-to-Gaza.html

²⁵ Vice President of the European Commission http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/ashton/index_en.htm

Lisabonos sutartis atveria galimybę efektyvesniam ir greitesniam nutarimų priėmimui Europos Sąjungos Taryboje, plačiau išnaudojant kvalifikuotos balsų daugumos procedūrą. Kiekviena ES narė turi tik vieną balsą ES Taryboje, tačiau kiekvienos valstybės įtaka priklauso nuo piliečių skaičiaus: kad nutarimas būtų priimtas kvalifikuotų balsų daugumos procedūros būdu, už šį nutarimą turi nubalsuoti mažiausiai 55% ES narių, kurios atstovauja mažiausiai 65% ES piliečių. Bet, jeigu svarstomas klausimas nėra pasiūlytas Komisijos, būtinas slenkstis yra aukštesnis: kad nutarimas būtų priimtas kvalifikuotų balsų daugumos procedūros būdu, už šį nutarimą turi nubalsuoti mažiausiai 72% ES narių, kurios atstovauja mažiausiai 65% visų ES gyventojų. Pagal Lisabonos sutarties reikalavimus, blokuojanti mažuma Taryboje yra mažiausiai iš keturių ES narių, kurios atstovauja mažiausiai 35% visų ES gyventojų.²⁷

Nauja balsavimo tvarka įsigalios 2014 metų lapkričio 1 dieną, nors iki 2017 metų kovo 31 dienos ES narės galės pareikalauti, kad atskirais, konkrečiais klausimais nutarimai būtų priimami, remiantis Nicos sutarties taisyklėmis (kiekviena valstybė turi fiksuotą balsų skaičių, priklausomai nuo jos gyventojų skaičiaus (viso 345 balsai 27 valstybėms) ir kvalifikuota dauguma pasiekama, jeigu nutarimui pritaria mažiausiai 255 balsai, atstovaujantys mažiausiai 14 valstybių).²⁸

Kvalifikuotos balsų daugumos procedūra numatyta nutarimų priėmimui daugiau nei 40 sričių (pavyzdžiui – transporto politika, klimato pasikeitimo klausimai, energetikos saugumas, humanitarinė pagalba, bendradarbiavimas kovoje su terorizmu, teisės ir vidaus reikalų klausimai (tarp jų kova su nusikalstamumu ir nelegalios migracijos mažinimas)).

5) Europarlamentas²⁹

Remiantis Lisabonos sutartimi, iš esmės išplėstos Europos Parlamento kompetencijos. Išplėsti įstatymų leidimo įgaliojimai ir Europos Parlamentas lemia didesnę ES įstatymų dalį. Faktiškai Europos Sąjungoje yra dviejų palatų įstatymų leidimų valdžia: Europos Parlamentas, kuris atstovauja piliečiams, ir ES Ministrų Taryba, kuri atstovauja ES valstybėms narėms. Bendro sprendimo procedūra, kurioje Europos Parlamentas yra lygiavertis sprendėjas kartu su ES Ministrų Taryba, remiantis Lisabonos sutartimi,

---

²⁶ Skyrius paruoštas pagal šiuos informacijos šaltinius: The Council of the European Union http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0008_en.htm Ka keičia Lisabonos sutartis, lyginant su veikiančiomis sutartimis? www.am.gov.lv/data/file/ES/izmainas_ll_01072008_esia.pdf

²⁷ The Council of the European Union http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0008_en.htm

²⁸ The Council of the European Union http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0008_en.htm

²⁹ Skyrius paruoštas pagal šiuos informacijos šaltinius:

The European Parliament http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0010_en.htm

The European Parliament and the Lisbon Treaty www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/0042423726/Parliament-and-the-Lisbon-Treaty.html;jsessionid=7A09FC7F96B3B11F921D6657E89C6D74.node1

taikoma daugiau negu 40 sričių, pavyzdžiui – žemės ūkis, energijos saugumas, imigracija, teisiniai klausimai ir vidaus politikos klausimai, sveikatos apsauga ir ES fondai. Reikia pridurti, kad Bendrosios užsienio politikos ir saugumo politikos klausimai nėra įtraukti į šią procedūrą.

Kartu su Ministrų Taryba Europos Parlamentas lems apie visą ES biudžetą (iki šiol Europos parlamento nuomonė nebuvo lemiama, kalbant apie "būtinąsias išlaidas", pavyzdžiui, žemės ūkiui ir tarptautiniams susitarimams skirtoms lėšoms, kurios sudaro beveik pusę ES biudžeto). Dabar Europos parlamentas kartu su ES valstybių narių vyriausybėmis atsako už visą ES biudžetą.

Reikia priminti ir tai, kad bendras vietų skaičius Europos Parlamente sumažintas iki 751 (750 deputatai ir vienas pirmininkas), taip pat truputį keičiasi vietų padalinimas tarp ES valstybių narių (remiantis Lisabonos sutartimi deputatų skaičius iš Latvijos išaugo iki 9).

6) Patikslintas ES valstybių narių vaidmuo, priimant nutarimus

Vienu pagrindiniu ES trūkumu jos kritikai dažniausiai mini demokratijos ir skaidrumo trūkumą, priimant ES nutarimus. Kad būtų išspręsta ši problema, Lisabonos sutartyje patikslinamas ES valstybių narių vaidmuo, priimant ES nutarimus: ES valstybių narių parlamentai dabar turi teisę pareikšti savo nuomonę apie tai, kad numatytas ES iniciatyvas būtų geriau spręsti atskirų ES valstybių narių lygyje, o ne ES lygyje (subsidiarumo principas)³⁰. ES institucijų pareiga yra informuoti ES valstybių narių parlamentus apie įstatymų leidimo iniciatyvas ir per aštuonias savaites ES valstybių narių parlamentai turi teisę pareikšti savo pagrįstą nuomonę tuo atveju, jeigu jie mano, kad atitinkama ES iniciatyva neatitinka ES subsidiarumo principų. Lisabonos sutartis nesuteikia teisės ES valstybių narių parlamentams blokuoti ES iniciatyvas, bet ES valstybių narių parlamentai turi teisę parodyti Europos Sąjungai „Geltoną kortelę“ (prieš iniciatyvą įteiktas vienas trečdalis visų ES valstybių narių parlamento balsų) arba net „Oranžinę kortelę“ (prieš iniciatyvą daugiau kaip pusę visų ES valstybių narių parlamento balsų).³¹

7) Teisė išstoti³²

Lisabonos sutartis reguliuoja procedūras, kurios susijusios su galimu ES valstybių narių išstojimu iš Europos Sąjungos. Skirtingai negu buvo Tarybų Sąjungos teisinėje sistemoje, išstojant iš Europos Sąjungos, nenumatyta, kad būtina reikalingas referendumas. Nutarimas apie išstojimą iš Europos Sąjungos priimamas, remiantis pačios ES valstybės narės konstituciniais reikalavimais. Latvijos atveju tai yra numatyta Konstitucijos 68 straipsnio trečiojoje dalyje, kurioje nurodyta, kad klausimą apie dalyvavimą Europos Sąjungoje lems visos tautos balsavime, kurį pasiūlys Seimas. ES valstybė narė neturi teisės išstoti iš karto. ES valstybė narė derybų eigoje turi išspręsti

---

³⁰ The principle of subsidiarity

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0017_en.htm

³¹ Opinions of the national Parliaments http://ec.europa.eu/codecision/stepbystep/text/index_en.htm

³² Europos Sąjungos sutarties, 50 straipsnis <http://register.consilium.europa.eu/pdf/lt/08/st06/st06655-re07.lt08.pdf>

visus išstojimo klausimus, tokius kaip galimas kompensacijas dėl investicijų, taip pat reikia aptarti šios valstybės tolimesnius santykius su Sąjunga. Bus pasirašyta sutartis, kuri įsigalios po to, kai jai pritaris Europos Parlamentas, o taip pat, kai ji gaus mažiausiai 72% Europos Tarybos narių balsų, kurie atstovauja mažiausiai 65% ES gyventojų. Tu atveju, kai ES valstybė narė ir ES negali susitarti dėl išstojimo sąlygų, dvejus metus nuo to momento, kai ES valstybė narė pareiškė apie savo norą išstoti iš Sąjungos, jai nebus privaloma laikytis ES sutarčių.

8) Europos piliečių iniciatyva

Pirmą kartą Europos Sąjungos istorijoje buvo įvestas tiesioginės demokratijos elementas: piliečių iniciatyva, kurios pagalba galima Europos Komisijai pasiūlyti priimti naują teisinį aktą. Remiantis pataisomis, kurias numato Lisabonos sutartis, „Sąjungos piliečiai, kurių yra ne mažiau kaip milijonas ir kurie atstovauja žymią ES valstybių narių dalį, gali pareikšti iniciatyvą ir pasiūlyti Europos Komisijai, remiantis jos įgaliojimais, pateikti atitinkamą pasiūlymą dėl klausimų, kurių įgyvendinimui, piliečių supratimu, Sutarčių įgyvendinimui yra būtinas Sąjungos teisinis aktas“.³³

Reikia pabrėžti, kad piliečių iniciatyva galima siūlyti Komisijai veikti tik tose srityse, kuriose Komisija turi atitinkamus įgaliojimus, ir spręsti tik tuos klausimus, kurie yra ES kompetencijoje. Pavyzdžiui, piliečių iniciatyva galima remtis, sprendžiant klausimus apie vidaus rinką ir konkurenciją, aplinką, vartotojų teisių gynimą, transportą ir energetiką, o taip pat, kalbant apie teisinius ir vidaus klausimus (imigracija, politinis prieglobstis, išorinės ribos kontrolė).³⁴ Remiantis piliečių iniciatyvos mechanizmu, negalima prašyti, kad būtų keičiamos jau veikiančios arba sudarytos naujos sutartys.

Lyginant su Latvijos įstatymų leidybos reikalavimais, Lisabonos sutartyje numatytas slenkstis (1 milijonas piliečių, arba 0,2% gyventojų) nėra labai aukštas: remiantis 1994 metais priimtu įstatymu "Apie tautos balsavimą ir įstatymų pasiūlymą" organizuoti referendumą Latvijoje reikėjo surinkti 10 000 piliečių parašų (0,5% nuo 2 milijonų piliečių), bet remiantis 2012 metų lapkričio 8 dieną Saeimoje priimtais pakeitimais, nuo 2015 metų sausio 1 dienos referendumo organizavimui bus reikalinga surinkti 10% piliečių parašų (apie 154 000).

2011 metų vasario mėnesį Europos Parlamento ir Tarybos priimtos taisyklės Nr. 211/2011³⁵, numato, kad, prieš prasidedant piliečių iniciatyvai, reikia įkurti piliečių komitetą, kurio sudėtyje yra bent septyni fiziniai asmenys (organizatoriai), ir jie yra bent septynių skirtingų ES valstybių narių pastovūs gyventojai. Piliečių komitetas savo iniciatyvą privalo registruoti Europos piliečių iniciatyvos Oficialiame registre,³⁶ ir, gavus patvirtinimą, kad iniciatyva atitinka formaliuosius kriterijus, gali pradėti parašų rinkimą.

³³ Europos Sąjungos sutarties konsoliduota versija, 11 straipsnio 4 punktas. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:LV:PDF>

³⁴ Can your idea be a citizens' initiative? <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/competences>

³⁵ REGULATION (EU) No 211/2011 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 16 February 2011 on the citizens' initiative <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:065:0001:0022:EN:PDF>

³⁶ The European Citizens' Initiative Official Register: <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/welcome>

Parašus galima priimti raštiškai, elektroniniu būdu, bet reikia atsiminti, kad vieną milijoną ES piliečių parašų reikia surinkti per metus nuo registracijos momento.

Iniciatyvos rėmėjai turi būti bent septynių ES valstybių narių pastovūs gyventojai ir kiekvienai konkrečiai valstybei numatytas konkretus minimalus parašų skaičius. Pavyzdžiui, Latvijai tai yra 6750 parašai (vienas parašas 302 gyventojams). Palyginimui, Vokietijai tai yra 74250 parašai (vienas parašas 1102 gyventojams), Lietuvai 9000 parašų (vienas 334 gyventojams), Estijai – 4500 (vienas - 298 gyventojams) ir Maltai 4500 (vienas - 92 gyventojams).³⁷

Jeigu reikalingas parašų skaičius yra surinktas, piliečių iniciatyva patenka į Europos Komisiją. Organizatoriai turės galimybę Europos Komisijoje ir Europos Parlamente detaliau paaiškinti iškeltą iniciatyvą, ir per tris mėnesius nuo iniciatyvos įteikimo momento Europos Komisija priims oficialų atsakymą, kuriame nurodys, kuriuos veiksmus ji pasiūlys, arba paaiškins priežastys, kodėl atsisakė tai daryti. Jeigu Komisija pasiūlys įstatymo akto projektą, jis pateks į Europos Parlamentą ir Europos Tarybą. Komisija neprivalo siūlyti atitinkamus veiksmus dėl kiekvienos piliečių iniciatyvos.

9) Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijai – įstatymo galia

isabonos sutarties dėka įsigaliojo ir Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija, kuri dabar turi tokį pat teisinį statusą, kaip ir kitos pagrindinės ES sutartys. Chartija yra kaip ES piliečių teisių katalogas, kuriame deklaruotos šešios pagrindinės teisės, bendros visiems ES piliečiams – orumas, laisvė, lygybė, solidarumas, piliečių teisės ir teisiškumas.³⁸ Chartija garantuoja, pavyzdžiui, teisę į gyvybę, saviraiškos ir informacijos laisvę, asmens duomenų apsaugą, teisę į mokslą, vartotojų teisių gynimą, kultūrų, religijų ir kalbų įvairovę, vaikų teises, pagyvenusių žmonių teises, neįgaliųjų integraciją ir t.t.

---

³⁷ Minimum number of signatories per member state: <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/signatories>

³⁸ www.europarl.europa.eu/charter/default_en.htm

2. Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija

Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija buvo priimta jau 2000 metais, bet ji neturėjo oficialiai pripažintos juridinės galios. Vėliau, kuriant Lisabonos sutartį, buvo priimtas sprendimas, kad chartija bus atskiras dokumentas su tokia pačia juridinės įtakos galia kaip ir kitos ES steigiančios pagrindinės sutartys (Europos Sąjungos sutartis ir Europos Bendrijos veiklos sutartis).³⁹

Pagrindinis chartijos uždavinys yra saugoti Europos gyventojų pagrindines teises, kurias gali įtakoti Europos Sąjungos teisiniai aktai, taip pat ES valstybių narių teisiniai aktai, kurie yra priimami, remiantis ES sutartimis. Taip pat svarbus tikslas buvo padaryti pagrindines teises ES gyventojams labiau suprantamomis ir prieinamomis. Tai yra, pirmą kartą Europos Sąjungos istorijoje vieningame dokumente buvo sukauptos visos teisės, kurios anksčiau buvo įtvirtintos įvairiuose tarptautiniuose dokumentuose (JTO, Tarptautinės Darbo organizacijos ir Europos Tarybos konvencijose, ES valstybių narių ir ES teisiniuose aktuose). Pirmą kartą viename dokumente buvo sukauptos visos Europos gyventojų pilietinės, politinės, ekonominės ir socialinės teisės. Reikia pažymėti, kad dauguma chartijoje numatytų teisių skirtos visiems gyventojams, nepriklausomai nuo pilietybės ir gyvenamosios vietos. Kaip nurodyta Chartijos preambulėje, „Sąjunga remiasi nedalomomis ir visuotinėmis vertybėmis: žmogaus orumu, laisve, lygybe ir solidarumu; ji grindžiama demokratijos ir teisinės valstybės principais. Įkurdamą Sąjungos pilietybę ir plėtodama laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, Sąjunga daugiausia dėmesio savo veikloje skiria žmogui“. Reikia pažymėti, kad 2012 metais ES gavo svarbią Nobelio Taikos premiją už siekius pokario Europoje užtikrinti taiką ir vystymąsi.⁴⁰

39

http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/combating_discrimination/l33501_lv.htm. Chartija įsigalioja kartu su Lisabonos sutartimi – 2009 metų Gruodžio 1 dieną.

⁴⁰ The Nobel Peace Prize 2012 European Union (EU)
www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2012/press.html

Bendras vaizdas*

* Gabrielius N. Togenburgas (Pagrindinių ES teisių agentūra)

Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės   Pilietinės ir politinės teisės

Turinys

Chartija sudaryta iš preambulės ir 54 straipsnių, kurie suskirstyti į septynis skyrius. Chartijoje minimos teisės suskirstytos į šešias dideles dalis (orumas, laisvės, lygybė, solidarumas, pilietinės teisės ir teisingumas). Septintoje chartijos dalyje aiškinamos bendrosios taisyklės, kurios susijusios su Chartijos interpretacija ir pritaikymu.

Chartijos normose formaliai atskirtos teisės, laisvės ir principai.⁴¹ Padalinimas tarp teisių ir laisvių neturi esminės reikšmės, nes pačios Chartijos tekste šie apibrėžimai vartojami nenuosekliai.⁴² Reikšmingas skirtumas yra tarp teisių/laisvių ir principų, nes pastarieji nesuteikia asmeniui teisių tiesiogiai reikalauti iš ES arba ES valstybės narės.⁴³ Manoma, kad principai po kurio laiko gali peraugti į teises.

Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos numatytos teisės:

I skyrius: Orumas	
- žmogaus orumas	- kankinimo ir nežmoniško ar žeminančio elgesio arba baudimo uždraudimas
- teisė į gyvybę	- vergijos ir priverčiamojo darbo
- teisė į asmens neliečiamybę	

⁴¹ Žr., pavyzdžiui, Chartijos preambulę, 2, 3, 10-13 straipsnius ir 51 straipsnio pirmą dalį.

⁴² Anderson D., Murphy C.C. The Charter of Fundamental Rights: History and Prospects in Post-Lisbon Europe., *EU Working Paper*, 2011/08.

⁴³ pavyzdžiui, Chartijos 27 straipsnyje numatytos darbdavių teisės laiku gauti informaciją „tais atvejais ir sąlygomis, kurios numatytos Sąjungos teisiniuose aktuose, taip pat valstybių teisiniuose aktuose ir praktikoje”

	uždraudimas
II skyrius: Laisvės	
<ul style="list-style-type: none"> - teisė į laisvę ir saugumą - teisė į šeimos ir privatų gyvenimą - asmens duomenų apsauga - teisė tuoktis ir teisė kurti šeimą - minties, įsitikinimų ir religijos laisvė - saviraiškos ir informacijos laisvė - susirinkimų ir asociacijų laisvė 	<ul style="list-style-type: none"> - menų ir mokslo laisvė - teisė į mokslą - laisvė pasirinkti profesiją ir teisė dirbti - laisvė užsiimti verslu - teisė į nuosavybę - teisė į prieglobstį - apsauga perkėlimo, išsiuntimo ar išdavimo atveju
III skyrius: Lygybė	
<ul style="list-style-type: none"> - lygybė prieš įstatymą - diskriminacijos uždraudimas - kultūrų, religijų ir kalbų įvairovė - vyrų ir moterų lygybė 	<ul style="list-style-type: none"> - vaiko teisės - pagyvenusių žmonių teisės - neįgaliųjų asmenų integravimas
IV skyrius: Solidarumas	
<ul style="list-style-type: none"> - darbuotojų teisė į informaciją ir konsultacijas įmonėje - teisė į kolektyvines derybas ir kolektyvinių veiksmų teisė - teisė naudotis įdarbinimo tarnybų paslaugomis - apsauga nepagrįsto atleidimo iš darbo atveju - tinkamos ir teisingos darbo sąlygos - vaikų darbo uždraudimas ir jaunų žmonių apsauga darbe 	<ul style="list-style-type: none"> - šeima ir profesinė veikla - socialinis apsauga ir socialinė parama - sveikatos apsauga - galimybė naudotis bendrus ekonominius interesus tenkinančiomis paslaugomis - aplinkos apsauga - vartotojų apsauga
V skyrius: Piliietinės teisės	
<ul style="list-style-type: none"> - teisė balsuoti ir būti kandidatu Europos Parlamento rinkimuose - teisė balsuoti ir būti kandidatu savivaldos rinkimuose - teisė į gerą administravimą - teisė susipažinti su dokumentais 	<ul style="list-style-type: none"> - Europos Ombudsmenas - peticijos teisė - judėjimo ir apsigyvenimo laisvė - diplomatinė ir konsulinė apsauga
VI skyrius: Teisingumas	
<ul style="list-style-type: none"> - teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą - nekaltumo prezumpcija ir teisė į gynybą 	<ul style="list-style-type: none"> - teisėtumo ir nusikalstamos veikos bei bausmės proporcingumo principai - teisė nebūti du kartus teisiamam arba baudžiamam už tą pačią nusikalstamą veiką

Pritaikymas

Europos Sąjungos institucijų (Europos Parlamento, Tarybos, Komisijos) pareiga yra laikytis Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos normų savo veikloje, kuriant ir pritaikant Sąjungos teisinius aktus.

Pavyzdys: Belgijos Konstitucinis teismas kreipėsi į ES Teismą su klausimu apie tai, ar direktyvos 2004/113/EB, (įgyvendinančios vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principą dėl galimybės naudotis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo) taisyklės atitinka ES pagrindinės sutarties normą apie lygybės ir nediskriminacijos principą. Šioje direktyvoje buvo numatyta, kad ES valstybės narės, remiantis statistikos duomenimis, gali taikyti skirtumus tarp vyrų ir moterų, numatant premijas ir išlaidas. ES Teismas panaikino šį direktyvos straipsnį, nes jis prieštaravo Chartijos straipsniams (21 ir 23), kurie draudė bet kokios rūšies diskriminaciją ir numatė vyrų ir moterų lygių teisių užtikrinimo būtinybę.⁴⁴

Perimant ir/arba pritaikant ES teisinę sistemą, ES valstybės narės privalo laikytis Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos normų. Chartijos normų pažeidimo atveju galima iškelti bylą Europos Sąjungos Teisme apie Sąjungos įstaigų ir struktūrų nutarimus ir veiklą, jei jos įgyvendina Sąjungos teisinius aktus.⁴⁵ Savo ruožtu, Europos Komisija turi teisę iškelti pažeidimo procedūrą prieš ES valstybę narę, kuri numatyta laiku neperėmė ES teisių aktų arba tai atliko neteisingai arba nesilaikė kito kokio nors ES Sutarties reikalavimo.⁴⁶

Pavyzdys: Europos Komisija pradėjo pažeidimų procedūrą prieš Vengriją, nes ji nesilaikė keleto ES teisių aktų: 1) sumažino pensijinį amžių teisėjams nuo 70 iki 62 metų, (tokiu būdu nusižengta ES direktyvai, kurioje numatytas diskriminacijos uždraudimas pagal amžių; be to tai padaryta tik vienai atitinkamai profesijai); 2) nėra užtikrinusi tinkamos nacionalinių duomenų apsaugos institucijos (pavyzdžiui, Latvijoje panaši įstaiga yra Duomenų Valstybinė inspekcija nepriklausomybės.⁴⁷

Didžiosios Britanijos, Lenkijos ir Čekijos Respublikos atstovams pavyko apriboti Pagrindinių teisių chartijos taikymą savo valstybėse. Buvo priimtas ypatingas išlygų Protokolas dėl Pagrindinių teisių chartijos taikymo Lenkijoje ir Jungtinėje Karalystėje⁴⁸.

⁴⁴ Judgement of the Court (Grand Chamber), 1 March 2011, In Case C-236/09 Test-Achats:

<http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-236/09>

http://ec.europa.eu/dgs/legal_service/arrets/09c236_en.pdf

⁴⁵ What can I do if my rights are breached? Randamas: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/charter/rights-breached/index_en.htm

⁴⁶ Teisingumo ministerijos paruošta informacija: http://www.tm.gov.lv/lv/daliba_es/ekt/

⁴⁷ European Commission launches accelerated infringement proceedings against Hungary, 2012 metų sausio 17, Žr: http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/governance/2012-01-18-hungary_en.htm

⁴⁸ Protocol (No 7) On The Application Of The Charter Of Fundamental Rights To Poland And To The United Kingdom <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/cg00002re01en.pdf>

Didžioji Britanija jaudinosi dėl to, kad, visų pirma, Chartijoje numatytos socialinės teisės gali apsunkinti verslą ir padidinti išlaidas, bet antra, kad, priėmus chartiją, Didžiosios Britanijos piliečiai galės kreiptis į Europos Sąjungos Teismą, kad pasiektų Chartijoje numatytų teisių gynimą Didžiojoje Britanijoje. Jau anksčiau Lenkija norėjo užsitikrinti, kad Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija neįtakotų Lenkijos šeimos įstatymų⁴⁹, todėl ir Lenkijos vyriausybė išsakė norą prisijungti prie šio išlygų Protokolo. Savo ruožtu Čekija jaudinosi dėl to, kad po Antrojo Pasaulinio karo iš Čekijos masiškai deportuoti vokiečiai galės pareikalauti atkelti nutarimus dėl deportacijos ir nuosavybės konfiskacijos, o taip pat pareikalauti kompensacijos.⁵⁰ 2009 metų spalio mėnesį Europos Vadovų Taryba patvirtino, kad Lenkijos ir Didžiosios Britanijos išlygų protokolai bus pritaikyti ir Čekijos Respublikai.⁵¹ Išlygų Protokolas⁵² numato, kad:

- 1) Chartija nesuteikia Europos Sąjungos Teismui ar bet kuriam nacionaliniam teismui teisės įvertinti, ar valstybių įstatymų veikla atitinka chartijos normas;
- 2) Chartija nesuteikia piliečiams teisės kreiptis į teismą, kad apgintų chartijoje numatytas teises, išskyrus tuos atvejus, kai ši teisė numatyta atitinkamos valstybės normatyviniuose aktuose.

Kad būtų aišku, kokiais atvejais Chartijoje numatytos pagrindinės asmens teisės galėtų būti pažeistos, Europos Komisija yra pasiryžusi pagerinti Europos e-teisinį portalą (<https://e-justice.europa.eu>), kuriame asmenys galėtų rasti informaciją apie tai, kur jiems kreiptis Chartijoje numatytų pagrindinių teisių pažeidimų atvejais.⁵³

Protocol (No 30) of the Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the functioning of the European Union <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st06655-re01.en08.pdf#page=400>

⁴⁹ BBC: No EU rights charter for Poland (23 November 2007) <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7109528.stm>

⁵⁰ The Treaty of Lisbon and the Czech Republic <http://www.czech.cz/en/Discover-CZ/Facts-about-the-Czech-Republic/Politics/The-Treaty-of-Lisbon-and-the-Czech-Republic>

⁵¹ Brussels European Council 29/30 October 2009 Presidency Conclusions, 1 December 2009 www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/110889.pdf

⁵² Protocol (No 7) On The Application Of The Charter Of Fundamental Rights To Poland And To The United Kingdom <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/cg00002re01en.pdf>
Protocol (No 30) of the Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the functioning of the European Union <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st06655-re01.en08.pdf#page=400>

⁵³ 2010.gada ziņojums par ES Pamattiesību hartas piemērošanu, Eiropas Savienība, 2011, 7.lpp. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/annual_report_2010_lv.pdf

3. Judėjimo laisvė - migracija

Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos 45 straipsnis Judėjimo ir apsigyvenimo laisvė numato:

1. Kiekvienas Sąjungos pilietis turi teisę laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje.

2. Pagal Sutartis judėjimo ir apsigyvenimo laisvė gali būti suteikta trečiųjų šalių piliečiams, teisėtai gyvenantiems valstybės narės teritorijoje.

Savo ruožtu **18. straipsnis Teisė į prieglobstį** numato:

Teisė į prieglobstį garantuojama pagal 1951 m. liepos 28 d. Ženevos konvenciją ir 1967 m. sausio 31 d. Protokolą dėl pabėgėlių statuso bei Europos Sąjungos sutartį ir Sutartį dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – Sutartys).

Pagal chartijos 19 straipsnį **Apsauga perkėlimo, išsiuntimo ar išdavimo atveju**

1. Kolektyvinis asmenų išsiuntimas draudžiamas.

2. Niekas negali būti perkeltas, išsiųstas ar išduotas į valstybę, kurioje jam gresia mirties bausmė arba kurioje jis gali patirti kankinimų ar kitokį nežmonišką ar žeminantį elgesį arba būti taip baudžiamas.

Migracija yra ir bus neišvengiamas procesas. 2011 metais maždaug 6,6% gyventojų Europoje buvo migrantai (palyginimui – 2001 metais 4,4%): maždaug 4,1% arba 20,5 milijonų imigrantų buvo iš ne Europos Sąjungos valstybių, maždaug 2,5% arba 12,8 milijono buvo kitų ES valstybių narių piliečiai.⁵⁴ Pagrindinės imigrantų kilmės šalys ES yra Rumunija, Lenkija, Italija, savo ruožtu, už ES ribų – Turkija, Marokas, Albanija ir Alžyras. Didžioji imigrantų dalis persikelia gyventi į Vokietiją, Ispaniją, Jungtinę Karalystę, Italiją ir Prancūziją. Be to kiekvienais metais prieglobsčio Europoje ieško maždaug 200 tūkstančiai žmonių iš Irako, Rusijos, Pakistano, Afganistano, Somalio ir kitų valstybių.

Migraciją skatinantys faktoriai ir priežastys

Galima išskirti du migraciją skatinančius faktorius:

- **Stūmimo faktoriai** (*push factors*) – priežastys, kurios verčia žmogų palikti savo įprastą gyvenimo aplinką ir keliauti. Šie faktoriai dažniausiai neigiami, todėl skatina žmogų palikti valstybę ar vietovę. Tai gali būti konfliktai, persekiojimas, politinis nestabilumas, socialinė nelygybė ir silpnos ekonominės galimybės.
- **Traukos faktoriai** (*pull factors*) – priežastys, dėl kurių žmogus pasirenka numatytą galutinį tikslą. Šie faktoriai daug pozityvesni, pavyzdžiui, aukšti gyvenimo standartai, darbo vietos, išsilavinimo galimybės, šeimų susijungimas, daugiau laisvės ir saugumo.

⁵⁴ Katya Vasileva, Population and social conditions. Eurostat 31/2012. Žr: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-12-031/EN/KS-SF-12-031-EN.PDF

Priklausomai nuo priežasties, kodėl žmogus pasirenka migruoti, galima išskirti sekančius faktorius:

- **Ekonominiai faktoriai:** žemas darbo našumas, nedarbas, ribotos vystymosi galimybės, maisto trūkumas, darbo rinkos struktūra, mažos pajamos, darbo resursų trūkumas, geresnio darbo paieškos, geresnio gyvenimo paieškos.
- **Demografiniai faktoriai:** gimstamumo/mirtingumo rodikliai, santuoka.
- **Politiniai faktoriai:** saugumo ieškojimas, politinė situacija, žodžio ir susirinkimų laisvės apribojimas, karas, kankinimas, persekiojimas.
- **Klimato faktoriai:** žemės drebėjimai, potvyniai, ciklonai, sausros, šaltis.
- **Kultūros ir religiniai faktoriai:** vyrų – moterų vaidmens dalinimas, šeimos vaidmuo, viena arba panaši kalba, kultūros galimybės, migrantų bendruomenės dydis ir ryšiai, švietimo galimybės.

Todėl imigrantų integracija yra aktualus Europos uždavinys, taip pat ir Latvijos, ypač todėl, kad daugelyje Europos valstybių politikų ir visuomenės požiūris į imigrantus yra neigiamas. Tik įgyvendinant nuoseklią imigrantų integracijos politiką, bus galima išvengti socialinės įtampos, skatinti socialinį susitelkimą ir gauti maksimalią ekonominę, kultūrinę ir visuomeninę naudą iš imigrantų, tuo pačiu apsaugant jų žmogaus teises.

Migracijos terminai

Migracija – žmonių persikėlimas iš vienos vietos į kitą. Migracija gali vykti valstybės ribose arba tarp šalių. Terminas „migracija“ paprastai vartojamas, kai žmogus vyksta į naują vietą, ir kur jis apsistos arba gyvens ilgesnį laiką.

Emigracija – savo gyvenamosios vietos palikimas, kad įsikurti pastoviam gyvenimui kitoje valstybėje.

Imigracija – atvykimas gyventi į kitą valstybę ilgam laikui.

Užsienietis – asmuo, kuris nėra Latvijos pilietis arba Latvijos nepilietis.

Asmuo be pilietybės – asmuo, kurio nėra viena valstybė savo įstatymais nėra pripažinusi savo valstybės piliečiu.

Trečios valstybės pilietis – asmuo, kuris nėra Latvijos arba kitos Europos Sąjungos valstybės narės, Europos Ekonominės zonos arba Šveicarijos Konfederacijos pilietis.

Migrantas – žmogus, kuris palieka savo namus ar bėga iš jų, kad apsigyventų naujoje vietoje, ieškodamas galimybių saugesniam ir geresniam gyvenimui. Todėl terminas „migrantas“ turi plačią reikšmę, ir jis apima prieglobsčio ieškotojus, bėglius, asmenis, kurie juda valstybės ribose, migruojančius darbininkus ir neteisėtus migrantus.

Darbo migrantas – asmuo, kuris migruoja įsidarbinimo tikslais.

Ekonominis migrantas – asmuo, kuris migruoja, norėdamas pagerinti socialinį ir ekonominį gyvenimo lygį.

Migruojantis darbininkas – žmogus, kuris dirba apmokamą darbą, bet nėra tos šalies pilietis.

Neteisėtas migrantas – asmuo, kuriam nebūtinai juridinis statusas ar kelionei tinkami dokumentai, kad galėtų įvažiuoti į valstybę ir joje pasilikti. Dažnai neteisėti migrantai vadinami ir „nelegaliais migrantais“, bet vartoti šį apibrėžimą reikėtų vengti. Ypatingai todėl, kad dažniausiai į valstybę šie žmonės įvažiuoja legaliai (kaip turistai, studentai, darbininkai), bet, pasibaigus vizos ar leidimo gyventi galiojimo laikui, neišvažiuoja iš valstybės ir lieka valstybėje nelegaliai.

Prieglobsčio ieškotojas – asmuo, kuris paliko savo gyvenamąją vietą ir prašo pripažinti jį bėgliu kitoje valstybėje, ir laukia sprendimo priėmimo.

Bėglys – asmuo, kuris pametė savo gyvenamąją vietą, bijodamas persekiojimo ar netinkamo elgesio dėl savo rasės, religijos, tautybės, priklausymo atitinkamai socialinei grupei ar dėl atitinkamo politinio požiūrio. Dėl šių priežasčių asmuo negali būti saugus savo gyvenamojoje vietoje.

Asmuo su alternatyviu statusu – asmuo, kuriam negalima suteikti bėglio statuso, bet šiam asmeniui šalyje, kurios pilietis jis yra, arba ankstesnėse gyvenamosiose vietose gresia mirties arba fizinė bausmė, kankinimas, nežmogiškas ar pažeminantis elgesys, o taip pat dėl vidaus ir išorės karinių konfliktų šiam asmeniui reikalinga apsauga ir jis negali grįžti į savo šalį ar gyvenamąją vietą. Latvijoje asmeniui, kuriam suteiktas alternatyvus statusas, įteikiamas laikinas leidimas gyventi laikotarpiui iki vienerių metų. Leidimą galima pratęsti.

Persekiojimas reiškia, kad su žmogumi elgiasi blogai dėl jo priklausymo atitinkamai rasei, religijai, tautybei, socialinei grupei ar dėl politinių įsitikinimų.

Savanoriškas sugrįžimas - asmenų sugrįžimas į savo gimtą žemę savo pačių noru.

Prekyba žmonėmis – žmonių verbavimas, transportavimas, atidavimas ar priėmimas, naudojant grasinimus, fizinę jėgą ar kitus prievartos būdus.

Šeimų susijungimas – procesas, kai priverstinai arba savo noru atskirai gyvenantys šeimos nariai vėl gyvena kartu savo gimtojoje vietoje arba kitoje valstybėje

Kaip imigrantai jaučiasi naujoje gyvenamojoje vietoje?

Migrācija gali ietakoti visuomenę ir kiekvienā asmenį individualiai tiek teigiamai, tiek neigiamai. Naujoje gyvenamojoje vietoje individas pereina penkias kultūrinio šoko ir jo ievieikimo stadijas.⁵⁵

1. **“Medaus mēnesio” stadija.** Individas naujoje aplinkoje pilnas naujū iispūdzū, jū viskas domina, bet kultūrinis identitiskumas neietakotas. Naujoje gyvenamojoje vietoje i naujas gyvenimo sālūgas žūūrima tiek turisto, tiek atradējo akimis.
2. **Diskomfortas.** Antra stadija prasideda, kai individas ima āstriai jausti „savo” ir „naujos” kultūros skirtumus. Atsiranda izoliacijos ir pasimetimo jausmas, dingsta pasitikėjimas savimi – tuo momentu tai tampa būdingais bruožais.
3. **Agresija, neigimas.** Trečioje stadijoje individui būdinga agresija, atstumiantis požiūris i naują kultūrā, siekiant išsaugoti pasitikėjimą savimi. Visa, kas yra kitaip, asmenį pradeda erzinti. Šią stadiją galima apibūdinti posakiu: „Pas mus taip nedaro!”
4. **Skirtingas ir jungiantis suvokimas.** Ketvirtoje stadijoje pradeda suvokti naujus ir savo kilmės kultūros jungiančius ir skiriančius elementus. Šioje stadijoje individas tampa daug atviresnis naujai kultūrai ir gali adekvačiai reaguoti i vairiose socialinėse situacijose pagal naujos kultūros elgesio normas. Vyksta vadinamasis susitaikymas, kurį galima apibūdinti fraze: “Gerai, pas jus yra taip, bet pas mus vis tiek kitaip...” Vyksta priėmimas, naujojo savo “āš” padėties keitimas.
5. **Integracija.** Penktajai stadijai būdingas atsiradęs sugebėjimas integruoti savo ir naujos kultūros normas, ir idealus variantas, kai atsiranda dviejū kultūrū identitiskumas. Asmuo vidumi priėmė naują.

Skatindama efektyvesnį imigrantū integracijos politikos paruošimą ir ivedimą, Europos Komisija yra paruošusi ES ir valstybiū nariū integracijos politikos pagrindines linijas.

---

⁵⁵ IOM Tarptautinė migracijos organizacija, *Rokasgrāmata darbam ar patvėruma meklētājiem*, 55. lpp. http://www.iom.lv/docs/rokasgraamata_patv_druk.pdf; Latvijas Sarkanais Krusts (2010), *Informatīvs materiāls Latvijas Sarkanā Krusta darbiniekiem par darbu ar imigrantiem*: <http://www.redcross.lv/faili/Sarkanais%20krusts%20drukai.pdf>

Bendra integracijos programa – riba trečių valstybių piliečių integracijai Europos Sąjungoje:⁵⁶

1. Integracija yra dinamiškas, visų imigrantų ir valstybių narių gyventojų savitarpio prisitaikymo abipusis procesas.
2. Integracija prašo gerbti Europos Sąjungos pagrindines vertybes.
3. Įdarbinimas yra pagrindinis komponentas, ir jo reikšmė yra svarbi, kad imigrantai dalyvautų, padėtų vietinės visuomenės gyvenime, ir kad tas indėlis taptų akivaizdus.
4. Vietinės gyventojų kalbos, istorijos ir vietinių institucijų veiklos žinojimas yra neatskiriama integracijos faktoriai; sėkminga imigrantų integracija įmanoma tik tada, kai jiems suteikiama galimybė įgyti šias žinias.
5. Švietimo sričiai yra išskirtinė reikšmė, kad imigrantai ir jų palikuoniai taptų sėkmingais ir aktyviais visuomenės nariais.
6. Tarp sėkmingiausių imigrantų integracijos sąlygų yra tas faktorius, kad jų nediskriminuoja ir jie yra lygiateisiai su pagrindiniais gyventojais, naudodamiesi įstaigų paslaugomis, o taip pat naudodamiesi kitomis visuomeninėmis asmens gerovei skirtomis paslaugomis.
7. Svarbus integracijos mechanizmas yra pastovus imigrantų ir valstybių narių piliečių bendradarbiavimas. Tai galima vystyti bendruose forumuose, tarpkultūriniuose dialoguose, suteikiant informaciją apie imigrantus ir jų kultūrą, taip pat kuriant geresnes gyvenimo sąlygas mieste.
8. Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija garantuoja skirtingų kultūrų ir religijų praktiką, ir šias teises reikia saugoti, kol jos neprieštarauja kitoms Europos teisėms ar atskirų valstybių įstatymams.
9. Imigrantų integraciją, ypač vietiniu lygiu, skatina jų dalyvavimas demokratijos procesuose ir veikla integracijos politikos ir renginių ruošime.
10. Integracijos politikos ir renginių dominuojantis stūmimas į priekį visose atitinkamose politikos žinybose ir valstybinėse institucijose ir viešųjų paslaugų lygyje yra svarbus visuomenės politikos kūrimo ir įgyvendinimo faktorius.
11. Aiškių tikslų iškėlimas, indikatorių ir vertinimo mechanizmų sukūrimas yra būtinas, kad reguliuotų politiką, įvertintų integracijos progresą ir efektyviau keistųsi informacija.

⁵⁶ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0389:FIN:en:PDF>

4. Diskriminacijos uždraudimas

Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnis Diskriminacijos draudimas nurodo:⁵⁷

1. Draudžiama bet kokia diskriminacija, ypač dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turinės padėties, gimimo, negalios, amžiaus, seksualinės orientacijos.
2. Sutarčių taikymo srityje ir nepažeidžiant konkrečių jų nuostatų draudžiama bet kokia diskriminacija dėl asmens pilietybės.

Diskriminacijos sąvoka

Diskriminacija plačiąja prasme reiškia nepagrįstą skirtingą požiūrį koku nors draudžiamu pagrindu, pavyzdžiui, dėl lyties ar rasės. Šie pagrindai nusakyti tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisiniuose aktuose.

Skirtingas požiūris apima tiesioginę arba netiesioginę diskriminaciją, asmens įžeidimą arba liepimą jį diskriminuoti.⁵⁸

Svarbu atsiminti, kad ne visada, kai pastebimas skirtingas požiūris, tai yra diskriminacija. **Diskriminacija yra tada, jei skirtingas požiūris yra nepagrįstas, tai yra, nėra objektyvaus ir nėra suprantamo paaiškinimo.** Pavyzdžiui, darbdavys ar paslaugų tiekėjas negali objektyviai pagrįsti, kodėl vienam asmeniui jis palankesnis nei kitam. Ir vienodas požiūris skirtingose situacijose gali sukelti diskriminaciją, jeigu nėra objektyvaus ir suprantamo paaiškinimo to nedaryti.

Darbdavys iškelia vienodus reikalavimus neįgaliems žmonėms ir žmonėms be negalios, nepritaikydamas darbo sąlygų neįgaliųjų reikmėms.

Diskriminacijos pagrindai

Svarbus aspektas, padedantis konstatuoti diskriminaciją, yra **draudžiamo pagrindo egzistavimas**. Tuo atveju, jeigu žmogus mano, kad į jį yra skirtingas požiūris, reikia nurodyti pagrindą, kodėl taip atsitiko. Europos Sąjungos direktyvos ir Lisabonos sutartis⁵⁹ iškelia šešis pagrindinius draudžiamos diskriminacijos pagrindus: **lytis, rasė arba etninė kilmė, religinis arba kitas įsitikinimas, neįgalumas, amžius ir seksualinė orientacija**. Tačiau kai kurie Latvijos įstatymai ir Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija apima daug platesnį pagrindų skaičių.

⁵⁷ Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija, <http://eur-lex.europa.eu/lv/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303LV.01000101.htm>

⁵⁸ Likums "Par sociālo drošību" (07.09.1995) <http://www.likumi.lv/doc.php?id=36850>

⁵⁹ Lisabonos sutartis, kuri keičia Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos sutartį (2007/C 3066/01)

Latvijas Darbo iestatīšanas draudžia diskriminuoti žmones, remiantis šiais pagrindais: rase, odos spalva, lytimi, amžiumi, neįgalumu, religiniais, politiniais arba kitais įsitikinimais, nacionaline arba kita kilme, turtine arba šeimos padėtimi, seksualine orientacija arba kitomis sąlygomis.

Kad į žmones būtų skirtingas požiūris, priešastimi negali būti aukščiau išvardinti pagrindai. Kai kuriais atvejais diskriminacija gali atsirasti ir dėl nepaminėtų pagrindų (tai yra, dėl kitų sąlygų). Tačiau tai nereiškia, kad kitomis sąlygomis galimi bet kokie kiti požymiai. Diskriminacijos draudimo požymiai paprastai yra tie, kuriais asmeniui nepagrįstai draudžiamos lygios teisės dėl visuomenėje egzistuojančių stereotipų.⁶⁰

Diskriminacija gali atsirasti vienu ar keletu pagrindų vienu metu. Jeigu asmuo atsidūrė blogesnėje situacijoje ne dėl vieno, bet dėl kelių diskriminacijos požymių vienu metu, pavyzdžiui, dėl lyties ir etninės priklausomybės, tai vadinama **daugeriopa diskriminacija**.⁶¹ Paprastai kelių diskriminacijos požymių atsiradimas vienu metu asmeniui sukuria labiau nepalankų efektą, nei tokie atvejai, kai asmuo susiduria su vienu diskriminacijos požymiu.⁶²

Atskirų etninių grupių moterys gali būti priklausomos nuo vyraujančių stereotipų ar prietarų. Tokiu būdu jos gali susidurti su diskriminacija, nors su ja nesusiduria tos pačios grupės vyrai ar kitų etninių grupių moterys.

Sritis, kurios susijusios su diskriminacijos uždraudimu

ES direktyvos draudžia diskriminaciją šiose srityse: **įdarbinimas, sveikatos ir socialinė apsauga, teisė į turtą ir naudotis paslaugomis**. Tačiau veikiantis ES teisiniai aktai nenumato visiems uždraustiems diskriminacijos pagrindams vienodą diskriminacijos uždraudimą visose srityse. Diskriminacija rasinio ar etninės priklausomybės pagrindu uždrausta įdarbinimo atveju, profesijos ir profesinio mokymo srityje, o taip pat daugelyje visuomenei prieinamose su įdarbinimu nesusijusiose srityse, pavyzdžiui, socialinė apsauga, sveikatos apsauga, švietimas, taip pat galimybė pirkti ir naudotis patarnavimais, tame tarpe, galimybė įsigyti gyvenamąjį plotą.⁶³ Minėtose srityse, išskyrus švietimą, taip pat uždrausta diskriminacija lyties pagrindu.⁶⁴

⁶⁰ Dupate K. "Latvijas tiesu prakse diskriminācijas aizlieguma pārkāpuma lietās darba tiesiskajās attiecībās", *Latvijas Republikas Tiesībsargs*, 2007., 5. lpp.:

http://www.tiesibsargs.lv/lat/petijumi_un_viedokli/petijumi/?doc=80

⁶¹ Daugeriopą diskriminaciją smulkiau dalina į kryžminę ir sudėtinę diskriminaciją. Plačiau "Multiple, Compound and Intersectional Discrimination – Bringing the Experiences of the Most Disadvantaged to the Fore", Institute for Human Rights Research reports – No. 11, April 2002, <http://web.abo.fi/instut/imr/norfa/timo.pdf>

⁶² Dupate K. "Latvijas tiesu prakse diskriminācijas aizlieguma pārkāpuma lietās darba tiesiskajās attiecībās", *Latvijas Republikas Tiesībsargs*, 2007., 5. lpp.:

http://www.tiesibsargs.lv/lat/petijumi_un_viedokli/petijumi/?doc=80

⁶³ 2000 metų birželio 29 d. Direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės.

⁶⁴ 2004 metų gruodžio 13 d. Direktyva 2004/113/EK, įgyvendinanti vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principą dėl galimybės naudotis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo. 2006 metų liepos 5 d. Direktyva 2006/54/EB dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo (nauja redakcija)

Savo ruožtu diskriminacija amžiaus, religijos ar įsitikinimų, seksualinės orientacijos ar neįgalumo pagrindu yra uždrausta tik įsidarbinant ir profesinio išsilavinimo srityje.⁶⁵ Todėl, kad būtų užtikrintas visiems diskriminacijos pagrindams vienoda apsauga, yra paruošta nauja ES direktyva apie lygaus požiūrio principo įgyvendinimą, nepriklausomai nuo religijos ar įsitikinimų, neįgalumo, amžiaus ar seksualinės orientacijos. Naujoje direktyvoje numatyta, kad diskriminacija, remiantis išvardintais pagrindais tiek valstybiniame sektoriuje, tiek privačiame bus uždrausta šiose srityse: socialinė apsauga, tame tarpe socialinis draudimas ir sveikatos apsauga, švietimas ir galimybė pirkti ir naudotis paslaugomis, taip pat įsigyti gyvenamąjį plotą.

Diskriminacijos rūšys

Kad būtų galima charakterizuoti diskriminacijos turinį, diskriminacijos terminas papildytas keliais ypatingais žodžiais, pavyzdžiui, tiesioginė arba netiesioginė.

Tiesioginė diskriminacija yra tada, jeigu lyginamoje situacijoje požiūris į asmenį pagal kokį nors draudžiamą pagrindą yra, buvo arba gali būti mažiau geranoriškas negu kito asmens atžvilgiu.

Darbdavys darbo skelbime nurodo, kad į darbą kviečiami asmenys iki 25 metų amžiaus.

Naktinio klubo savininkas davė nurodymą neįleisti į klubą atitinkamos etninės grupės atstovų. Remiantis šiais stereotipais apie šios grupės atstovų išvaizdą ir ypatybes, į klubą neįleidžiami asmenys, kurie tikrai priklauso konkrečiai grupei, bet ir asmenys, kurios laikomos tos etninės grupės atstovais.

Netiesioginė diskriminacija yra, jeigu net neutraliai atrodanti taisyklė, kriterijus ar praktika gali sukurti nepalankias pasekmes asmeniui dėl kokio nors diskriminacijos požymio, išskyrus tuos atvejus, kai ši taisyklė, kriterijus ar praktika yra objektyviai pagrįsta teisiniu tikslu, ir šiam tikslui pasiekti numatytos lėšos yra proporcingos.

Apsaugos firma į darbą kviečia fiziškai pasiruošusius žmones, turinčius apsaugos sertifikatą, ir kurių ūgis ne žemesnis nei 1,86 m.

Parduotuvės darbuotojams draudžiama nešioti galvos apdangalus, aptarnaujant pirkėjus.

Į darbdavio apmokėtas pasikeitimo patyrimu keliones dažniau važiuoja darbuotojai vyrai.

Ypatinga diskriminacijos rūšis yra asmens įžeidimas. Asmens įžeidimas yra asmens prievarta iš kito asmens pusės kęsti tokį elgesį, kuris susijęs su vienu iš draudžiamų diskriminacijos pagrindų (lytis, amžius ir t.t.), jeigu tokio elgesio rezultatas yra asmens

⁶⁵ 2000 metų lapkričio 27 d. Direktyva 2000/78/EB nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus

orumo įžeidimas ir bauginančios, priešiškos, degraduojančios, žeminančios ar įžeidžiančios aplinkos kūrimas.

Tamsiaodžiui vyrui ant stalo pastoviai dedami bananai, prie kurių yra lapelis su tekstu: "Važiuk į Afriką!"

Asmens įžeidimas gali būti ir seksualinio pobūdžio, tai yra, bet kokio pobūdžio nepageidaujamas žodinis, nežodinis ar fizinis seksualinio pobūdžio elgesys.

Moteris, kuri mano, kad darbo kolegos juokai apie moteris, dviprasmiai komplimentai ir prisilietimai „netyčia“ ją žeidžia ir jai tai nemalonu, gali skųstis dėl diskriminacijos lyties pagrindu.

Nurodymas arba kvietimas diskriminuoti yra ir diskriminacijos rūšis, kuri konstatuojama tais atvejais, kai duodamas nurodymas kitam asmeniui diskriminuoti kitą žmogų.

*Pasiūlydamas laisvą darbo vietą Valstybinėje Darbo agentūroje, darbdavys išsako norą apie potencialaus kandidato lytį, amžių ir tautybę.
Įmonės vadovui nepatinka vienas darbuotojas, todėl skyriaus vadovui jis liepia diskriminuoti šį darbuotoją.*

Draudimas sukurti nepalankias pasekmes reiškia tai, kad, reaguojant į skundą apie diskriminaciją, teismo procesą arba kitus asmenis, kurie kreipėsi prieš diskriminaciją, palaikymas, draudžia teisti asmenį arba kitaip - tiesiogiai arba netiesiogiai – kurti nepalankias pasekmes tik todėl, kad jie tesėtu būdu naudojami savo teisėmis.

Teisėtas nelygus požiūris

Atskirais atvejais gali būti iškelti reikalavimai, kurie susiję su minėtais pagrindais (pavyzdžiui, religija, lytis, amžius), bet tai turi būti objektyvūs ir patvirtinti normatyviniais aktais. ES direktyvos ir Latvijos įstatymai nusako, kad nelygus požiūris, priklausomai nuo kokio nors draudžiamo pagrindo, yra galimas, jeigu jis objektyviai pagrįstas teisiniu tikslu ir tam tikslui numatytos lėšos yra proporcingos.

Teisėju gali dirbti asmuo, sulaukęs 30 metų. Šis reikalavimas yra pagrįstas, nes būtinas žinių brandumas, kad būtų galima nagrinėti įvairias bylas.

Nelygus požiūris dėl neįgalumo ir amžiaus ginkluotose pajėgose nelaikomas diskriminacija.

Tais atvejais, kai darbuotojas yra neįgalus, dažnai būtina sukurti **tinkamą darbo aplinką**, kad jis turėtų tokias pat galimybes dirbti kaip ir darbuotojai be negalios. Remiantis Latvijos Darbo įstatymu, skatinant lygių teisių principų įvedimą žmonėms su negalia, darbdavio pareiga yra sudaryti tokias sąlygas, kad sukurta darbo aplinka skatintų neįgaliųjų galimybes kurti teisinius darbo santykius, atlikti pareigas, būti pakeliamiems pareigose arba suteikta galimybė kelti profesinį meistriškumą, kol šie

veiksmi darbdaviui netampa nepakeliamu krūviu. Tai galētu būti: darbo patalpu išdēstymo keitimas, jų pritaikymas darbuotojū reikmēm, darbo laiko arba darbo vietas keitimas, įrangos modernizacija arba papildomas įrangos įsigijimas (papildomas apšvietimas, pakėlėjas, poilsio patalpa), pareigū padalinimas, papildomas mokymas ir t.t. Tokiu būdu, jeigu geresnis kandidatas pareigoms yra žmogus su negalia, darbdavys turi įvertinti savo galimybes pritaikyti aplinką ir sąlygas šio žmogaus reikmēm. Jeigu tai darbdaviui netampa nepakeliamu krūviu, pavyzdžiui, išlaidos atitinka darbdavio finansinius resursus arba galimi darbo grafiko pakeitimai iš esmės nekeičia gamybos proceso, bet jis nieko nedaro aplinkos ir sąlygū pritaikymui, tai yra diskriminacija.

Įrodinėjimo pareiga

Diskriminacijos atveju asmuo manantis, kad jis koku nors uždraustu pagrindu yra nepalankesnėje situacijoje negu kitas asmuo, gali pateikti tik faktais paremtus įtarimus, kad yra diskriminacijos atvejis, bet įrodymū tam jokiū nėra.

Tam, kad asmuo galėtų efektyviai ginti savo teises, įgyvendintas taip vadinamas **įrodinėjimo pareigos perkėlimas**. Darbo įstatyme sakoma: "Jeigu ginčū atveju darbuotojas nurodo sąlygas, kurios galėtų būti pagrindu tiesioginei arba netiesioginei diskriminacijai priklausomai nuo lyties, darbdavys privalo įrodyti, kad nelygaus požiūrio pagrindas yra objektyvios sąlygos, kurios nėra susijusios su darbuotojo lytimi, arba ir tai, kad darbuotojo priklausymas atitinkamai lyčiai yra atitinkamo darbo atlikimo objektyvi ir pagrįsta išankstinė sąlyga." Tas pats įrodinėjimo pareigos reguliavimas numatomas ir tais atvejais, kai diskriminacija įmanoma dėl kitū draudžiamū pagrindū.

Įrodinėjimo pareigos perkėlimas susideda iš dviejū daliū. Pirmiausia, reikalaujantis turi pateikti faktus, pagal kuriuos galima padaryti išvadą, kad yra tiesioginė arba netiesioginė diskriminacija, bet visiškai nereikia įrodyti, kad diskriminacija yra. Reikalaujančiam užtenka įtikinamai nurodyti faktus, kurie galėtų liudyti apie galimą diskriminaciją, bet atsakanti pusė, kuri šiuo atveju atlieka įrodinėjimo pareigą, ne tik pateikia faktus, kuriais galima nurodyti, kad diskriminacijos nebuvo, bet ir privalo visiškai įrodyti šiuos faktus.⁶⁶⁶

---

⁶⁶ Ilvija Pūce "Pienākums pierādīt" (18.12.2008.), <http://www.politika.lv/temas/cilvektiesibas/14922/>

Pagrindiniai nurodymai mokytojams

Mokymo kursas „Lisabonos sutartis – Europos Sąjungos piliečių teisių ir galimybių stiprinimas“ yra numatytas vidurinės mokyklos mokiniams, kurie pagilintai mokosi politikos mokslo ir pilietinio ugdymo kursą. Kurso mokymą siūloma suderinti su mokyklos programa, tai yra, rekomenduojama pasiūlyti šį kursą po to, kai vidurinės mokyklos mokiniai jau yra įsisavinę istorijos programos medžiagą apie Antrąjį Pasaulinį karą, o taip pat apie pasaulio ir Europos struktūrą pokario metais, kad mokiniams būtų lengviau suprantamas Europos Sąjungos kūrimo kontekstas. Kursas taip pat skirtas ir platesnei interesantų auditorijai. Seminaruose rekomenduojama derinti naują informaciją (paskaitas) su diskusijomis ir žaidimais/užsiėmimais, kad dalyviai galėtų sužinoti naują informaciją, diskutuoti naujomis temomis ir išreikšti savo nuomonę.

Tikslinė seminaro grupė – vidurinės mokyklos mokiniai (politikos mokslai ir pilietinis ugdymas); platesnė auditorija

Numatoma seminaro trukmė: 4 – 7 pamokos

Praktiniai užsiėmimai

Praktinių užsiėmimų tikslas – skatinti pačių vidurinės mokyklos mokinių veiklą, nuomonių pasikeitimą ir diskusijas dalyvių tarpe, raginti juos pamąstyti apie naują informaciją ir pagrįsti savo nuomonę, o priėjus bendros nuomonės, ją pristatyti. Atliekant praktinius uždavinius, dalyviai naudosis jau turimomis žiniomis, o taip pat nauja informacija.

1 dalis: Lisabonos sutartis ir pasikeitimai Europos Sąjungos veikloje

Praktinė užduotis

Europos piliečių iniciatyva – Jūsų iniciatyva!

Seminaro vadovams siūlomos dvi galimybės atlikti šią užduotį: 1) arba po prezentacijos pabaigos, 2) arba integruoti šį uždavinį į pačią prezentaciją, kad dalyviai, sužinoję apie Europos piliečių iniciatyvos esmę, iš karto galėtų diskutuoti šios informacijos tema; šiuo atveju po šios užduoties/diskusijos siūloma pateikti informaciją apie aktualias ir atmetas Europos Sąjungos piliečių iniciatyvas⁶⁷ ir procesinius klausimus (pavyzdžiui, - apie parašų rinkimo taisykles, apie tai, kas vyksta, kai surenkamas 1 milijonas parašų ir t.t.).

Užduoties tikslai:

- gerinti dalyvių supratimą apie galimybes realizuoti savo teises ES ribose;
- atkreipti dalyvių dėmesį į ES kompetencijas, nutarimų priėmimo mechanizmus, piliečių teises ir galimybes;
- pagalvoti, kokie aktualūs klausimai/problemos gali būti sprendžiami ES lygiu;
- skatinti dalyvių galimybes formuluoti ir ginti savo nuomonę, taip pat išklausti ir suprasti.

Dalyvių skaičius: 5-30

Bendra užduoties atlikimo trukmė: 15-60 minučių, priklausomai nuo dalyvių skaičiaus ir jų aktyvumo

Reikalingos priemonės:

- balti popieriaus lapai kiekvienai grupei,
- rašikliai.

Nurodymai:

Padalinti dalyvius į nedideles grupes, po 5 – 7 žmones kiekvienoje.

Kiekvienos grupės užduotis sugalvoti, apsvarstyti ir susitarti dėl vieno pasiūlymo, kurį būtų galima pasiūlyti kaip Europos piliečių iniciatyvą, atitinkančią Europos Komisijos kompetencijas. Kad padėti dalyviams, siūloma projektoriaus ekrane palikti skaidrę su matomomis sritimis, kurios yra ES išskirtinė kompetencija, o taip pat bendra ES valstybių narių kompetencija.

Dirbdami mažose grupėse, dalyviai išsako savo pasiūlymus galimai Europos piliečių iniciatyvai. Grupėje šie pasiūlymai svarstomi ir po svarstymų rezultatų grupė susitaria dėl vienos bendros grupės nuomonės, o taip pat ant popieriaus užrašo pagrindinius punktus:

- sritis, kur reikalingi taisyklės, arba problema, kurią dalyviai nori išspręsti;

---

⁶⁷ Europos piliečių iniciatyvos tinklapyje: <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/ongoing>, <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/non-registered>

- pasiūlytas sprendimas/piliečių iniciatyva
- ar ši iniciatyva yra Europos Sąjungos kompetencija?
- kaip ši iniciatyva skatina problemos sprendimą/pagerinimą šioje srityje.

Darbo grupėse trukmė: 5-10 minučių; po to kiekviena grupė (arba grupės atstovas) pristato kitiems seminaro dalyviams grupės darbo rezultatus. Seminaro vadovas skatina diskusiją su kitais seminaro dalyviais apie grupės darbo rezultatus, tuo pačiu atkreipdamas dėmesį į šiuos klausimus:

- ar problema aktuali?
- ar pasiūlytas sprendimas/iniciatyva galės išspręsti šią problemą?
- šį klausimą geriau spręsti ES ar valstybių narių lygiu?
- ar šį klausimą gali išspręsti piliečių visuomenė (visuomeninės/nevalstybinės organizacijos, organizuojasi patys aktyvūs gyventojai) be ES/valstybių narių dalyvavimo?
- ar ši iniciatyva yra ES kompetencija?
- ar šis klausimas dar nesvarstytas/neišspręstas ES/valstybės narės lygiu?

Kiekvienos darbo grupės pristatymo ir diskusijos su kitais seminaro dalyviais trukmė – maždaug 5-10 minučių.

2 dalis: Žmogaus teisių svarba – užduotys tema Pagrindinių žmogaus teisių chartija

Naujos valstybės planavimas⁶⁸

Tikslai:

Skatinti žaidimo dalyvių sugebėjimą formuluoti kelias svarbiausias asmens teises, kurių reikia laikytis santykiuose su kitais žmonėmis. Pakreipti mokinius diskutuoti apie tai, kokių teisių negalima atsisakyti ir kodėl.

Grupės dydis - bent trys dalyviai (pageidaujama nors trys grupelės).

Trukmė – nuo 45 minučių iki 1 valandos (priklausomai nuo grupių skaičiaus).

Reikalingos priemonės:

- Balti popieriaus lapai kiekvienai grupei,
- Rašikliai kiekvienam dalyviui,
- lenta.

Nurodymai:

Pasiūlykite mokiniams įsivaizduoti, kad neseniai atrasta nauja planeta, kurioje yra visko, kad egzistuočių gyvybė. Nė vienas šioje planetoje anksčiau nėra gyvenęs, ten nėra nei įstatymų, nei istorijos. Visa klasė turi persikelti gyventi į šią planetą. Sudaroma nedidelė mokinių grupė, kuri turi sukurti teisių sąrašą visai naujai valstybei. Dar nežinoma, kokios kiekvieno pareigos, tai visi nuspręs kartu. Dirbdami nedidėse grupėse (nors po tris asmenis vienoje), mokiniai sugalvoja naujai valstybei pavadinimą ir tada sudaro 10 teisių, kurių naujojoje valstybėje privalo laikytis visi, sąrašą. Vėliau kiekviena grupė pristato savo sąrašą, ir tada visa klasė sudaro „bendrą klasės sąrašą“ (surašo teises ant lentos), kuriame surašytos visos anksčiau minėtos teisės.

Pakalbėkite su klase apie šį didžiulį sąrašą – pavyzdžiui, kas įvyktų, jeigu viena ar kelios teisės būtų išbrauktos iš sąrašo? Gal kokia svarbi teisė liko neįrašyta?

Dingęs žurnalistas⁶⁹

Tikslai:

Pasiūlyti mokiniams suvokti pagrindinių teisių pažeidimus konkrečioje situacijoje. Skatinti mokinių sugebėjimą formuluoti savo nuomonę teisių pažeidimo atveju, rašant formalų laišką.

Grupės dydis – visa klasė.

---

⁶⁸ ABC Teaching Human Rights. Practical Activities for primary and secondary schools. United Nations, New York and Geneva, 2004, 43.lpp. Žr: (yra ir rusų kalba):

http://www.hrea.org/index.php?base_id=104&language_id=1&erc_doc_id=513&category_id=&category_type=&group=

⁶⁹ Ibid, 51.lpp.

Trukmė – nuo 30 minučių iki 1 valandos.

Reikalingos priemonės:

- baltas popieriaus lapas kiekvienam mokiniui,
- rašikliai kiekvienam dalyviui,
- Pagrindinių teisių chartijos kopija (jeigu įmanoma, kiekvienam mokiniui arba nors vienas egzempliorius dviems; galima paprašyti, kad mokiniai patys atsineštų chartiją į užsiėmimą).

Nurodymai:

Papasakokite mokiniams užduoties taisykles, vartodami antrą asmenį: „Jūs esate žurnalistas (kiekvienas mokinys). Jūs į savo laikraštį parašėte straipsnį, kuris labai nepatiko ir supykė aukštas pareigas užimantį valdininką. Kitą dieną nenustatyti asmenys įsiveržė į Jūsų namus ir Jus išvedė. Jus muša ir palieka vieną kažkokioje patalpoje. Niekas nežino, kur Jūs esate. Šioje patalpoje Jūs praleidžiate keletą mėnesių.“

Toliau papasakokite kokių esminių teisių neteko žurnalistas. Tegu mokiniai, naudodamiesi Pagrindinių teisių chartija, pasako, kokie punktai buvo pažeisti. Paprašykite, tegu kiekvienas mokinys parašo laišką valstybės teisingumo ministrui ir nurodo šiuos pažeidimus ir atitinkamus straipsnius. Skatinkite, tegul mokiniai sprendžia kokios esminės teisės buvo pažeistos ir kodėl jos buvo pažeistos.

Papildomai: jūs galite paprašyti, kad vienas ar keli mokiniai savanoriškai perskaito savo laišką arba sekančio užsiėmimo metu, mokiniams leidus, perskaitykite, Jūsų manymu, geriausius laiškus. Taip pat po to, kai laiškai parašyti ir perskaityti (jeigu), pakalbėkite su mokiniais apie tai, kokių straipsnių teisių pažeidimus jie surado ir, jeigu būtina, pakalbėkite apie tai, kokie straipsniai dar galėjo būti pažeisti.

Patikrinimui: pažeisti galėjo būti šie straipsniai: 3., 4., 6., 7., 47., 48.

Realios teisės⁷⁰

Tikslai:

Lavinti mokinių gebėjimą matyti realius žmogaus teisių pažeidimus, o taip pat suvokti, koks yra Pagrindinių teisių chartijoje minimų teisių turinys.

Grupės dydis – po du mokinius.

Trukmė – nuo 20 iki 40 minučių.

Reikalingos priemonės:

- Lentelės kopija kiekvienai grupei,
- Rašikliai kiekvienam dalyviui,

Nurodymai:

---

⁷⁰ Understanding human rights. Australian Human Rights Commission, 2010, 14.lpp. Žr: http://humanrights.gov.au/education/understanding_human_rights/rightsED_understanding_human_rights.pdf

Sudarykite lentelę, kurios vienoje pusėje yra surašytos kelios teisės, nurodytos Pagrindinių teisių chartijoje. Kitoje lentelės pusėje prieš kiekvieną teisę palikite tuščią vietą.

Išdalinkite lenteles mokinių grupelėms – po dvi. Paprašykite mokinių užpildyti tuščiąją lentelės pusę, prie kiekvienos teisės parašyti, kaip galėtų pasireikšti šios teisės realus pažeidimas.

Po to, kai visa klasė užpildė lentelę, pakalbėkite, kokius pavyzdžius mokiniai užrašė prie kiekvienos teisės.

Lentelės pavyzdys:

Chartijoje numatyta teisė	Šios teisės realus pažeidimas
Persikėlimo teisė	Uždarų getų kūrimas, kuriuose apsunkintas patekimas/išėjimas
Teisė į buto neliečiamybę	Policija įsiveržia daryti kratą be atitinkamo orderio/būtinybės
Tikėjimo teisė	Atleidimas iš darbo (arba nepriėmimas į darbą) dėl to, kad moteris nešioja parandžą (įprastą musulmonų moterų rūbą, kuris dengia ir dalį veido)

3 dalis: Judėjimo laisvė - migracija

Praktinė užduotis

Užduoties tikslas yra suprasti tikslus ir iššūkius, su kuriais tenka susidurti, bėgant iš savo gyvenamosios vietos arba persikeliant gyventi į kitą valstybę, taip pat įvertinti, ką imigrantai gali duoti juos priglaudusios valstybės ekonomikai, kultūrai ir visuomenei.

Trukmė – 40 minučių

Nurodymai: Padalinkite mokinius į nedideles grupes ir kiekvienai grupei duokite atvykėlio aprašymą. Paprašykite mokinių pagalvoti, ką jie žino apie šios žmonių grupės situaciją konkrečioje valstybėje. Po to paprašykite žaidimo dalyvių atsakyti į sekančius klausimus:

1. Su kokiais sunkumais ir iššūkiais Jūs galite susidurti Latvijoje?
2. Ką Jūs galėtumėte duoti Latvijos ekonomikai, kultūrai ir visuomenei?

Kiekvienos grupės vienas atstovas pristato grupės darbo rezultatus. Užsiėmimo vadovas gali paprašyti, kad kiti grupės nariai pakomentuotų rezultatus.

Atvykėlio aprašymas

1. Jūs esate paauglys. Jūsų šalyje vyksta karinis konfliktas, kurio metu žuvo Jūsų tėvai ir giminaičiai. Kartu su kaimynais Jūs patekote į Latviją ir prašote prieglobsčio.
2. Jūs esate aukštos kvalifikacijos IT specialistas iš Indijos, kurį pakvietė dirbti didelė Latvijos IT kompanija.
3. Jūs gyvenate Ukrainoje ir šiuo metu esate bedarbis. Kadangi Latvijoje gyvena Jūsų giminaičiai, nusprendėte važiuoti dirbti į Latviją.
4. Jūs esate jaunas tamsiaodis musulmonas iš Prancūzijos, kuris vedė Latvijos pilietę ir persikėlė gyventi į Latviją.

Naudingi resursai mokytojams, kalbant apie migraciją ir prieglobsčio ieškojimą

Knyga mokytojams „Ne Tik Skaičiai“. Darbo komplektas mokymui apie migraciją ir prieglobstį Europoje. Ieškoti: <http://www.unhcr.org/numbers-toolkit/Manuals/NJN-FINAL-LV.pdf>

British Red Cross, Programos „Teigiami pavyzdžiai“ dėstytojo knyga: „informacinė medžiaga“ apie migraciją ir vystymąsi. Programoje yra užduotys, vaizdo medžiaga, skatinanti mokinių diskusijas. Ieškoti: <http://www.redcross.org.uk/What-we-do/Teaching-resources/Teaching-packages/Positive-Images/Latvian>

Vaizdo filmas „Tai yra mano pasakojimas... Ar mūsų?“, kuris yra tarptautinio projekto „Migracijas, vystymosi ir žmogaus teisių klausimų supratimo skatinimas, įtraukiant vietines savivaldybes“ ((Awareness on Migration, development and human rights through local partnerships – AMITIE) rezultatas. Ieškoti: <http://www.youtube.com/watch?v=DbGrVnVH>

4 dalis: Diskriminacijos uždraudimas

Pabandykite mesti iššūkius savo stereotipams!

Traukinys "A LA CARTE"⁷¹

Tikslai:

Mesti iššūkius grupės dalyvių stereotipams ir prietarams apie artimus žmones ir įvairias tautinių mažumų grupes, taip pat asociacijoms ir jausmams, kuriuos sukelia tekstas.

Skatinti žaidimo dalyvius pavaizduoti skirtingas tautinių mažumų grupes. Patiems nusakyti pakantumo ribas. Priešpastatyti žaidimo dalyvių vertybes ir stereotipus.

Grupės dydis – nors penki dalyviai, bet ne daugiau kaip 40 dalyvių.

Trukmė - nuo 90 minučių iki 2 valandų.

Reikiamos priemonės:

- scenarijus,
- balto popieriaus lapas kiekvienam dalyviui,
- rašiklis kiekvienam dalyviui,
- lenta.

Nurodymai:

1. Duokite kiekvienam žaidimo dalyviui darbo lapą.
2. Trumpai papasakokite žaidimo scenarijų, taip pat leiskite trumpai susipažinti su žmonių aprašymais, su kuriais jie kartu keliaus.
3. Tada paprašykite žaidimo dalyvių išsirinkti tris asmenis, su kuriais jie keliautų su malonumu, ir tris – kurių jie nenorėtų matyti kelionės draugais.
4. Kai kiekvienas išsirinks, paprašykite pasidalinti į grupes.
5. Grupėse dalintis savo jausmais ir palyginti savo pasirinkimą.
6. Palyginti, ar yra pasirinkimo panašumų.
7. Sudaryti bendrą sąrašą (3 pliusai ir 3 minusai); sąrašas turi būti sudarytas konsensuso būdu (jokio balsavimo!)
8. Toliau diskutuojama visoje grupėje, kurioje kiekvienos grupės atstovai įvardija tris asmenis, su kuriais norėtų keliauti ir tris – su kuriais nenorėtų. Kiekviena grupė turi vieną balsą. Vyksta balsavimas.
9. Toliau diskutuojama visoje grupėje. Diskusija remiasi grupės pasirinkimu. Palyginti skirtingus rezultatus yra geras būdas pradėti diskusiją. Galite tęsti užduodami klausimus:
  - a. Ar realios buvo situacijos?
  - b. Ar kas nors iš grupės narių yra susidūręs su panašias reiškiniais?
  - c. Kokie buvo tie faktoriai, kurie lėmė asmeninį pasirinkimą?
  - d. Jeigu grupė negali priimti vieningos nuomonės, kodėl taip atsitiko?

---

⁷¹ All different – All equal. Education pack. – Council of Europe. Secretariat of ECRI. European Youth centre. Strasbourg, 1995, p.78– 80.

- e. Kas buvo sunkiausia?
- f. Kokie faktoriai trukdė priimti konsensuą?
- g. Su kokias stereotipais jie susidūrė?
- h. Ar stereotipai buvo duoti, ar tai buvo vaidyba ir įsivaizdavimas?
- i. Iš kur atsirado šie stereotipai?
- j. Kaip Jūs jaustumėtės, jeigu nė vienas nenorėtų su Jumis ar su Jūsų artimu žmogumi važiuoti vienoje kupe?

Patarimai vadovui

Sąrašas, kurį duosite grupei, turi būti pakankamai ilgas, nes tokiu atveju sunkiau rasti bendrą atsakymą, diskusijos vyksta ilgiau ir sunkiau priimti bendrą nutarimą – turėtų būti nuo 10 iki 14 keleivių, jeigu tai įmanoma, pritaikytų nacionalinei aplinkai. Labai gerai, jeigu tarp dalyvių yra nors vienas iš Jūsų sąrašo, tai galėtų būti *nematomas personažas*, pavyzdžiui, homoseksualas, neįgalus žmogus, ŽIV infekuotas ir t.t.

Labai dažnai grupėms būna sunku priimti bendrą sprendimą. Nesijaudinkite, jeigu grupė priėmė apgaulingą konsensuą. Gal būtų naudinga išsiaiškinti, kodėl grupei taip sunku buvo susitarti.

Svarbiausia būti pakančiam kiekvieno dalyvio nuomonei, ir nebūti agresyviu, jei nepatinka kito žmogaus nuomonė. Jeigu atsakymas Jums nepatinka, geriau paklausti, kodėl žmogus taip mano, bet nesistengti tyrinėti savo asmeninį požiūrį. Tiek žaidimo dalyviai, tiek vadovas yra nepavydėtinoje situacijoje, nes labai lengva šį žaidimą paversti kovos lauku, bet pagrindinis uždavinys – tegu kiekvienas suvokia savo stereotipus ir prietarus.

Svarbu diskutuoti ir apie žmonių, potencialių keleivių, aprašymus, kiek tikri jie yra, ar galima apie žmogų spręsti iš vieno sakinio. Svarbu pripažinti, kad dažnai mes sprendžiame apie žmones pagal labai trumpą aprašymą iš spaudos, televizijos arba ką apie jį pasakė kolega.

Scenarijus (pavyzdys)

Mes važiuojame traukiniu “Europos strėlė”, kelionės trukmė – maždaug savaitė. Tu keliauji kupe, kurioje dar yra trys vietos keleiviams. Kuriuos žmones tu norėtum matyti bendrakeleiviais, o kuriuos ne?

1. Bėglys iš Afganistano, gyvenantis Latvijoje
2. Turtingas Šveicarijos bankininkas
3. Švedų didžėjus, kuris atrodo labai pinigingas
4. Moteris iš Pietų Amerikos, kuri parduoda odos gaminius
5. Jaunas menininkas, kuris infekuotas ŽIV
6. Čigonas, baigęs aukštąją mokyklą
7. Neregys akordeonistas iš Vengrijos
8. Moteris iš Moldavijos, kuri neturi vizos, bet kartu su ja važiuoja metų vaikas
9. Futbolistas iš Maastrichto
10. Anglijos feministė
11. Graikų studentas, kuris nenori važiuoti namo
12. Prancūzijos ūkininkas, kuris vežasi 10 kg prancūziško sūrio
13. Išgėręs švedų jaunuolis

14. Vokietijos prostitutė iš Berlyno
15. Vienuolė iš Ispanijos
16. Afrikiečių kilmės moteris
17. Homoseksualas iš Estijos